

Dosjei UDBE kao problematični objekt (re)konstrukcije hrvatskog nacionalnog identiteta

Kudra Beroš, Viktorija

Source / Izvornik: **Etnološka tribina : Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva, 2018, 48, 159 - 173**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.15378/1848-9540.2018.41.05>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:280568>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

DOSJEI UDBE KAO PROBLEMATIČNI OBJEKT (RE)KONSTRUKCIJE HRVATSKOG NACIONALNOG IDENTITETA

Viktorija Kudra Beroš
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Analizom narativa o arhivu i arhivskoj građi koji se pojavljuju u javnom prostoru, u ovom se radu otkriva politička i ideološka razina povezana s politikom identiteta nasuprot naizgled neutralne pozicije arhiva kao institucije. Fokus je na proizvodnji emocija putem tih narativa koje sudjeluju u kolektivnom identifikacijskom procesu i antagoniziranju društvenog polja. U radu se razmatra na koji način proizvodnjom emocija (boli, patnje, ljubavi i mržnje) dosjei UDBE kao objekt narativa unutar javnog i političkog prostora sudjeluju u (re)konstruiranju hrvatskog nacionalnog identiteta (kolektivnog tijela), odnosno uspostavljanju konstitutivne norme sjećanja i povijesti. Putem emocija vrijednosno se označavaju identifikacijske oznake “jugoslavenstva” i “hrvatstva” uspostavljajući ih kao binarnu opoziciju te (re)artikulirajući Drugog (“neprijatelja”) kao *Jugoslavena* ili *kominjaru*. Analiza pokazuje kako se u tom procesu konstruiraju i različite ideološke fantazme koje strukturiraju realnost.

Ključne riječi: hrvatski nacionalni identitet, dosjei UDBE, emocije, ideološka fantazma, Drugi

Od osamostaljenja Hrvatske u središtu zanimanja javnog i političkog prostora nalaze se dosjei represivnog obavještajno-sigurnosnog sustava Jugoslavije, odnosno jugoslavenske “tajne” službe UDBE (Uprave državne bezbednosti/sigurnosti).¹ Njihovo periodičko pojavljivanje kao objekta rasprava, odnosno objekta antagonističkih diskursa povezano je s konstruiranjem nacionalnog identiteta, koji još uvijek igra važnu ulogu u političkom pozicioniranju.

U razdoblju svoga djelovanja jugoslavenske obavještajno-sigurnosne službe (OZNA, UDBA, SDS) u represivnom održavanju jednopartijskog političkog sustava stvarale su veliku količinu gradiva (ukupno 134 metra) koju su ponajviše činili osobni dosjei građana (govori se o 67 tisuća dosjea) (Mišćević 2015; Lemić 2015: 407). Jugoslavenski represivni sustav korelacijskim odnosom sekuritarnog ili sigurnosnog diskursa i diskursa domovine (Jugoslavije) s različitim diskursima (npr. anti-fašističkim, komunističkim, hladnoratovskim, samoupravno-socijalističkim...) koji su hegemonizirali politički i javni prostor stvarao je veliku količinu objekata (dosjea) koji su bili materijalizacija artikulacije Drugog, odnosno proizvodnje subjektne pozicije “neprijatelja” (unutarnji, klasni, narodni, vanjski, neprijateljska emigracija...;

¹ UDBA – Uprava državne bezbednosti/sigurnosti djelovala je od 1946. (nastala preustrojem OZNE) do 1990. kao jugoslavenska tajna policija. Od 1966. zvala se Služba državne bezbednosti (sigurnosti – SDS). Mreža je bila organizirana putem republičkih središnjica pod republičkim sekretarijatom za unutarnje poslove i uz odgovornost saveznoj razini. Nadležna državno-politička tijela bila su na republičkoj razini (Sabor, Predsjedništvo SRH), ali nadležnost je imao i SKJ (Lemić 2015: 405–406). U javnom i političkom diskursu najčešće se koristi naziv UDBA.

usp. Radelić 2017). Nalazeći se unutar obavještajno-sigurnosnog sustava dosjei su kao objekti i arhiv (ukupnost građe) bili u potpunosti nedostupni i isključeni iz javnog i političkog prostora. Razgranata mreža korelacijskih diskursa kojima se artikulirao “neprijatelj” te njihovo stalno umnažanje s dominantnim sekuritarnim diskursom stvarali su s jedne strane učinak panoptizma, “nevidljivog nadgledanja” putem “mikrofizike moći” čija je posljedica, kako Foucault ističe (1994a, 1994b), samodiscipliniranje, a s druge strane različitim diskurzivnim korelacijama stalnu mogućnost isključivanja iz skupa “nas”, odnosno zauzimanja subjektne pozicije “neprijatelja”. Takva dinamička hijerarhizirana mreža proizvodnje neprijatelja rezultirala je traumom proizvedenom opresijom (strahom od represije) kao i institucionalnom represijskom traumom koja se vršila prvenstveno fizički na individualnoj razini, na pojedincu.

Promjenom političkog sustava 1990-ih i raspadom Jugoslavije, velik dio dosjea dugo vremena fizički ostaje u sferi hrvatskog obavještajno-sigurnosnog sustava (Sigurnosno-obavještajna agencija SOA), a manji dio institucionalno “prelazi” u Hrvatski državni arhiv, te se unutar političkog i javnog prostora pojedini dosjei počinju pojavljivati kao objekti rasprava. S vremenom se mijenja i njihova institucionalna pozicioniranost i sve veći broj dosjea (arhiv za sebe kao skup građe – arhiv UDBE) prelazi iz prostora državnih represivnih aparata u prostor državnih ideoloških aparata (usp. Altiser 2009: 27–28), odnosno njihova se fizička i simbolička pojavnost institucionalno povezuje s Hrvatskim državnim arhivom.²

Arhiv kao institucija igra važnu ulogu u konstrukciji nacionalnog identiteta čuvajući kolektivno sjećanje (Brown i Davis-Brown 1998: 17). Samoreprezentacijski narativ arhiva najbolje pokazuje poziciju institucionalnog autoriteta koju arhiv zauzima u prezentaciji i interpretaciji zajedničkih sjećanja i povijesti. Samoreprezentacijski narativ arhiva poziva se na “autentičan i vjerodostojan trag prošlosti, na svjedočanstvo o povijesnim zbivanjima te čuvanje identiteta i temeljnih vrijednosti” (<http://www.arhiv.hr/Arhivska-služba>). No arhiv kao institucija nije neutralan. Ono što ga čini ideološkom i političkom institucijom jest fragmentarnost, heterogenost i nepotpunost objekata i dokumenata, na što ukazuju Derrida (1995) te Voss i Werner (1999), ali i nepotpunost te fragmentarnost konteksta njihove pojavnosti kojima se diskurzivno konstruira i interpretira zajednička povijest (sjećanje) procesima uključivanja i isključivanja na svim razinama svakodnevne prakse koja se u arhivima odvija (što se prikuplja, kako se katalogizira, klasificira, daje na korištenje...). Upravo ta fragmentarnost, nepotpunost i heterogenost onemogućavaju “zajednička sjećanja” s jasno uspostavljenim čvrstim granicama koje bi kolektivitetu davale identitetsku homogenost, već se različita individualna i grupna (kolektivna) sjećanja u javnom prostoru nalaze u dinamičkom kompleksnom suodnosu (presijecanje, međudjelovanje...), što Rothberg (2009) naziva modelom višesmjernog sjećanja. Interakcijski

² U Vodiču kroz fondove i zbirke Hrvatskog državnog arhiva koji se tiču iseljeničtva (Lemić 2015: 406–407) navodi se kako je Fond Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (signatura: HR-HDA-1561) u Hrvatskom državnom arhivu sakupljen različitim akvizicijama i iz različitih izvora, a ne isključivo iz SOA-e.

odnosi individualnih i kolektivnih te različitih grupnih sjećanja pa onda i identiteta mogu biti kompetitivni (isključivi), antagonizirajući društveno polje, ali mogu biti i uključujući, čime se putem solidarnosti i prepoznavanja povezuje zajednica. No valja istaknuti da je potencijal sjećanja, kako Rothberg (2009) naglašava, kontingentan upravo na način na koji i Derrida (1995) ističe kako se značenje arhiva uvijek otkriva tek u budućnosti.

U ovom se radu razmatra kako dosjei UDBE kao objekt različitih narativa unutar današnjeg javnog prostora proizvodnjom emocija sudjeluju u konstruiranju hrvatskog nacionalnog identiteta, odnosno uspostavljanju konstitutivne norme sjećanja/povijesti, te artikuliranju Drugog (“neprijatelja”) i kreiranju ideoloških fantazmi koje strukturiraju realnost.

Polazeći od identiteta kao konstrukcije nastale procesom identifikacije na osnovi isključivanja i artikulacije spram Drugog (Hall 2006; Laclau i Mouffe 1985; Fortier 2000; Ahmed 2004), Stuart Hall (2006: 360) ističe:

Identiteti nisu nikada jedinstveni te [...] u kasnom modernom dobu postaju sve više fragmentirani i razlomljeni; nikada nisu singularni, nego se umnažaju, gradeći se preko različitih antagonističkih diskursa, praksi i pozicija koje se međusobno presijecaju.

Binarna struktura reprezentacije, kroz koju se konstruira identitet, gradi se na osima sličnosti i razlike (prakse uključivanja i isključivanja) uspostavljajući pritom antagonistički odnos. Taj je odnos uvijek odnos represivnog i pod represijom, kako D. i J. Boyarin (2003) ističu, i rezultat je borbe za zauzimanje ili održavanje hegemonijske pozicije određenog diskursa. Unutar tih diskurzivnih praksi pokušaj fiksiranja identiteta odvija se putem onoga što Laclau i Mouffe (1985: 112) nazivaju povlaštenim diskurzivnim točkama ili *prošivnim bodom*. Na taj način djelomično se fiksiraju značenja kao što se i identiteti djelomično i privremeno fiksiraju, odnosno konstruiraju se subjektne pozicije što identitet čini, kako Hall (2003) naglašava, načinom pozicioniranja. S obzirom na to da je identitet produkt procesa identifikacije, a točkama vezivanja se pozicionira i repozicionira (privremeno i djelomično fiksiranje), govorimo o politici identiteta (Hall 2003). U procesu identifikacije, uz simboličku razinu koja sama ne može održavati točke povezivanja, važnu ulogu igra afektivna povezanost jer se putem emocija (suosjećanja) kreira (Ahmed 2004: 10) i održava (Stavrakakis 2005: 75–77) kolektivno tijelo te uspostavlja relacija individualnog i kolektivnog koja putem interpretacije osjeća i doživljava omogućava politizaciju emocija (Ahmed 2004: 171).

Povezivanje individualne i kolektivne razine, odnosno identiteta, odvija se konstrukcijom pripadanja kao točke spajanja. Iako Fortier (2000: 157) naglašava kako je sjećanje primarno područje identitetske konstrukcije u kontekstu migracija, može se reći da je sjećanje primarno područje svake nacionalne identitetske konstrukcije jer je jedna od najvažnijih konstrukcija nacionalnog pripadanja svakako pripadanje zajedničkoj povijesti. Zajednička povijest je diskurzivna formacija ili reprezentacijska forma konstruirana kroz kolektivna sjećanja i čini homogenizacijsku komponentu

nacionalnog identiteta kao kolektivnog u sadašnjosti. Zajednička povijest “povezuje” na obje temporalne osi, dijakronijskoj i sinkronijskoj. Zajednička povijest konstruira se različitim točkama (prošivnim bodom) prošlosti i sjećanja.³ Odnos dijakronijske i sinkronijske osi u relaciji spram sjećanja je dvojak. S jedne strane, povezuje individualno i kolektivno sjećanje, odnosno neposredno iskustvo (individualno) i sjećanje na to iskustvo te generalizaciju (kolektivno) konstruiranu na tom sjećanju koja postaje zajedničkim sjećanjem. S druge se strane radi o prijenosu sjećanja kroz vrijeme na dijakronijskoj osi “u kojem je prošlost uvučena u sadašnjost i kreativno prerađena u interesu budućnosti” gdje se “transmisija ili dijeljenje sjećanja u vremenu, kroz koje se dijeli osjećaj zajedničke prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, pregovara i konstruira” (Pickering i Keightley 2012: 117).

Polazeći od teorije performativnosti identiteta Ane-Marie Fortier (2000), inspirirane teorijom performativnosti roda Judith Butler (2000), koja je osim na proces ponavljanja (izvođenje) usmjerena i na stvaranje (proizvođenje) konstitutivnih normi identiteta, u ovom se radu razmatra konstruiranje i rekonstruiranje zajedničkog sjećanja i povijesti u odnosu spram “jugoslavenskog perioda” kao konstitutivne norme nacionalnog identiteta u javnom prostoru. Performativnost, sagledana “ne kao pojedinačan ili namjeran ‘čin’, nego radije kao ponavljajuća i citatna praksa kojom diskurs proizvodi efekte koje imenuje” (Butler 1993: 2), utječe na sedimentaciju i naturalizaciju tih normi koje onda djeluju kao fiksirane, odnosno imanentne identitetu (esencijalizacija). Kada se govori o konstitutivnim normama zajedničkog sjećanja/povijesti, poseban naglasak je na procesima periodizacije (stvaranje i korištenje točke prošlosti u kreiranju smisla sadašnjosti naglašavajući kongruenciju zajednice), stabilizacije (postajanje te točke povlaštenom, odnosno prošivnim bodom procesa identifikacije) i objektiviranja/opredmećivanja (sagledavanjem točke unatrag ona se vidi kao nedjeljiva i pripadajuća zajednici) koje Fortier (2000: 42–43) ističe unutar izgradnje *povijesti zajednice (nacije)*. Fokus je dakle na konstrukcijskoj točki prošlosti, njenom rekreiranju, odnosno njenoj (re)interpretaciji koja također ima performativni karakter, a povezana je s politikama sjećanja i politikama identiteta. Konstitutivne norme povijesti zajednice važne su za potvrđivanje postojanja te zajednice (nacije), njenog kontinuiteta kroz vrijeme (dijakronija) i legitimiranje različitosti spram drugih, odnosno potvrđivanje identiteta (sinkronija).

Dosjei UDBE kao materijalni aspekt, odnosno produkt djelovanja jugoslavenskog sigurnosno-obavještajnog sustava postaju ujedno i produkt kulture sjećanja ili performativni oblik (objekt narativa kao produkt) zajedničke povijesti. U ovom radu analizira se pojavnost objekta narativa unutar javnog prostora kao konstruktivnog elementa sjećanja (točke prošlosti koja čini prošivni bod), odnosno zajedničke povijesti. Objekta koji je podloga konstruiranja emocija i na koji se “lijepe” proizvedene emocije, čiju nužnost u kreiranju kolektivnog identiteta ističu i Stavrakakis (2005) i Ahmed (2004), te koji omogućava njihovo kretanje i transferiranje kako

³ Nora (2006: 24) sjećanje u dijalektičkom odnosu s amnezijom povezuje s pamćenjem koje je “nesvjesno svojih redovnih iskrivljavanja, podložno upotrebama i manipulacijama, dugotrajnim razdobljima latencije i iznenadnim oživljavanjima”.

kroz vremensku dimenziju (prošlost – sadašnjost – budućnost) tako i unutar javnog, zajedničkog prostora, uspostavljajući razne subjektne pozicije (“nas” i “druge”) i povezujući stalno individualnu i kolektivnu razinu politizacijom tih emocija. Pritom treba imati na umu da je riječ o institucionalnim diskursima identiteta za koje Fortier (2000: 25) ističe kako se mogu shvatiti kao “jednodimenzionalne reprezentacije koje fiksiraju i zatvaraju socijalne kategorije unutar jasno iscrtanih granica”.

Raspadom Jugoslavije, ratnim zbivanjima i promjenom političkog sustava u 90-im godinama 20. stoljeća politike identiteta fokusiraju se na uspostavljanje opozicijskog (antagonističkog) nacionalnog (hrvatskog) i nadnacionalnog (jugoslavenškog) identiteta pri čemu reinterpretacija/revizija povijesti, odnosno “zajedničkih sjećanja” igra važnu ulogu. U razdoblju postojanja Jugoslavije uspostavljala se korelacijska veza nadnacionalnog i nacionalnog identiteta, u pokušaju smanjivanja antagonističkih odnosa. Takvo strukturiranje i pozicioniranje identiteta može se iščitati iz odnosa saveznih i republičkih institucija te iz analize instituta državljanstva u Jugoslaviji (Štiks 2016). Demokratizacija i liberalizacija političkog sustava Jugoslavije kretala se u smjeru jačanja republičkog značaja (od početne jake centralizacije) u odnosu spram saveznog⁴ (usp. Goldstein 2013: 364–396) kroz uspostavljanje korelacijskog suplementarnog odnosa nacionalnog i nadnacionalnog identiteta (pri čemu je nadnacionalni uspostavljen kao uvjet nacionalnog) u političkom diskursu. Revizija zajedničkih sjećanja, odnosno korištenje historijskog znanja u stvaranju novih političkih vrijednosti, povezana je s politikom interpretacije (White 1987: 60), a samo stvaranje novih političkih vrijednosti čini područje ideologije. Razmatrajući konstruiranje hrvatskog nacionalnog identiteta u vremenu raspada Jugoslavije i osamostaljenja Hrvatske, Bellamy (2003: 57) ističe kako je narativ o hrvatskoj povijesnoj državnosti bio okvir u kojemu se razvijalo “hrvatstvo”. Taj je narativ uz korelacijski odnos s narativom domovine pojačavao diskurzivnu konstrukciju hrvatskog nacionalnog identiteta spajajući prošlost i sadašnjost u izgradnji zajedničke povijesti, spajajući legalističku (racionalnu) razinu s emotivnom komponentom proizvedenom diskursom domovine, povezujući istovremeno politike sjećanja i politike identiteta, čime se stvaraju vrijednosti i norme u političkom životu kolektiva, kako ističe Ahmed (2004: 78). Luketić (2013: 300) naglašava: “Prošlost se tumačila u političkom ključu i postala je sredstvo za opravdavanje sadašnjosti, aktualnih političkih i ideoloških programa.” Antagonizacijski i isključujući karakter opozicijski rekonstruiranih/reinterpretiranih, prije suplementarno uspostavljenih, identiteta (nadmacionalni – jugoslavenski / nacionalni – hrvatski) povezivanjem s emocijama koristi se i dalje u političkom i javnom prostoru za konstrukciju Drugoga, odnosno artikulaciju subjektne pozicije “neprijatelja” i isključivanje iz kolektivnog (“tijela nacije”) te konstruiranje ideoloških fantazmi koje utječu na strukturiranje realnosti, a dosjei UDBE u tom procesu kao objekt različitih narativa zauzimaju važnu ulogu.

⁴ Treba naglasiti da se proces decentralizacije (i liberalizacije) nije odvijao u potpunosti progresivno i kontinuirano, već su se izmjenjivala razdoblja centralizacije nakon kojih bi nastupila razdoblja decentralizacije.

Kruženje narativa o traumi i proizvodnja emocija

Fizičkim i simboličkim transferom kroz institucionalne razine (UDBA → SOA → HDA), iz prostora državnog represivnog sustava u prostor državnih ideoloških aparata, bez obzira na to što sadržajem ta građa (dosjei UDDBE) i dalje ostaje nedostupna nizom zakonskih regulativa i netransparentnim pravilima dostupnosti, posredovanjem različitih komisija kao i nesređenošću,⁵ otvara se ipak komunikacijski prostor, odnosno prostor simboličke prisutnosti same građe u javnosti.

Premještanje građe jugoslavenskih sigurnosno-obavještajnih službi kroz institucionalne razine omogućilo je metaforičko upisivanje opresije i represije jugoslavenskog represivnog aparata u dosjee kao objekte (simboličko značenje) te "lijepljenje" narativa o traumi i emocija za njih. "Lijepljenje" narativa o traumi i emocija proizvedenih njima, a koje ujedno postaju i nositelji narativa, za dosjee-objekte omogućava ujedno i transfer emocija i narativa o traumi. Ahmed (2004) ističe kako emocije imaju svojstvo "ljepljivosti" te su oblikovane kontaktnošću, mogućnošću "lijepljenja" za različite subjekte ili objekte što omogućava njihovo odvajanje od uzroka, te vremena i prostora nastajanja i njihovo transferiranje, odnosno premještanje zajedno s narativom o traumama i emocijama čiji su nositelji u vremenu (iz prošlosti u sadašnjost) i prostoru. Tako su dosjei nastali djelovanjem jugoslavenskog sigurnosno-obavještajnog sustava "poslužili" s jedne strane kao objekt transfera iz prostora državnih represivnih aparata u prostor državnih ideoloških aparata ("tajne službe" → Arhiv), a s druge strane kao metafora trauma i emocija koje su za njega "zalijepljene". Odvajanje povrede i emocija od njihovog povijesnog konteksta zajedno s karakteristikom "ljepljivosti" i procesom transferiranja emocija vodi njihovoj fetišizaciji čineći ih identifikacijskom oznakom (prošivni bod), odnosno time je omogućeno njihovo transformiranje u identitet (Ahmed 2004: 32). Narativ o opresijskoj traumi (proizvodnja neprijatelja) povezan je s emocijama straha i tjeskobe, a narativ o represijskoj traumi (fizička povreda pojedinca) s emocijama boli i patnje. Kao što je već rečeno, te traume imaju svoj izvor i uzrok u djelovanju jugoslavenskog represivnog sustava, odnosno sigurnosno-obavještajnih službi (UDBA), a dosjei kao objekti simbolički i realno ih predstavljaju. Pritom je važno istaknuti da isključenost sadržaja dosjea iz javnog prostora isključuje i individualna iskustva i sjećanja, ali upravo simbolička prisutnost otvara mogućnost da dosjei kao objekti budu nositelji transfera narativa o traumi i emocija koje sudjeluju u (re)artikulaciji kolektivnog identiteta (sjećanja). Putem emocija te njihovim izvođenjem i repetitivnošću kroz razli-

⁵ Dostupnost građe u hrvatskim arhivima regulirana je nizom zakonskih i podzakonskih akata (npr. Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima, Zakonom o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka, Zakonom o tajnosti podataka, Zakonom o informacijskoj sigurnosti, Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima, Pravilnikom o korištenju arhivskog gradiva...), koji međusobno nisu usuglašeni. Osim toga, Pravilnikom o korištenju arhivskog gradiva navedeno je da odobrenje za korištenje građe ograničene dostupnosti na pisani zahtjev daje ravnatelj arhiva, a ako se zahtjev odbije onda se podnosi novi zahtjev Ministarstvu kulture. No ravnatelj arhiva za određenu građu može tražiti odobrenje za korištenje uz prethodno mišljenje Hrvatskog arhivskog vijeća, odnosno njegovog Povjerenstva uz pribavljeno mišljenje stvaratelja gradiva odnosno njegovog ovlaštenog predstavnika. Povjerenstvo (sastavljeno od pet članova iz različitih ministarstava i arhiva) daje mišljenje Hrvatskom arhivskom vijeću, koje na temelju njega donosi mišljenje i upućuje ga ravnatelju arhiva.

čite narative, trauma, odnosno njena reprezentacija, postaje točka spajanja članova društvenog polja koji se prepoznaju kao žrtve opresije i represije istog antagonizma (jugoslavenski represivni aparat) ili njene naknadne diskurzivne konstrukcije kroz interpretaciju čiji je karakter također performativan, te putem suosjećanja ona postaje zajednička točka identiteta (identifikacijska oznaka / prošivni bod), stvarajući jasnu identitetsku granicu spram Drugih koji odbijaju ili negiraju tako konstruirani/artikulirani identitet (Bowman 1994: 145). U tom kontekstu, u ovom se radu, na tragu Sare Ahmed (2004), propituje emocionalnost teksta u javnom prostoru koji ime- nuje, izvodi i proizvodi (performativnost) emocije. Te emocije svojim djelovanjem te konstruiranjem objekta spram kojega su usmjerene i za koji se "lijepo" sudjeluju u materijalizaciji tijela (i individualnog i kolektivnog) stvarajući njegovu površinu i granicu spram Drugih.

Za taj antihrvatski čin nečinjena [...] osim želje da se sakrije metodologija komunističkog režima (za neka "sretnija" vremena?) i od kaznenog progona sačuvaju komunistički egzekutori, njihovi nalogodavci i od sramote spase njihovi biološki nasljednici.

[...] civilizacijski odmak od jednodimenzionalnosti, totalitarizma i komunističkih zala, svih zločina redom počev od komunističkih zločina u II. svjetskom ratu... i političkih ubojstva u poraću, otimačine nacionalizacijom i eksproprijacijama, uhićenja i presuda prijekim sudom, šikanoznih mjera, nasilja [...]

Bez tog pokajanja SDP ostaje zločinačka organizacija u kontinuitetu [...]

Hrvatski narod treba konačno shvatiti da su počinjena zlodjela bili osmišljeni zločin protiv političkih protivnika, istrebljenje svih koji ne dišu komunistički [...]

[...] radi se o arhivi jedne zločinačke organizacije; pismohrani koja otkriva stotinjak političkih ubojstava u inozemstvu i na tisuće poratnih ubojstava diljem Hrvatske i Jugoslavije. (Direktno.hr 2016)

"Vidljivost" dosjea u javnom prostoru otvorila je mogućnost (re)kreiranja narativa o traumi i emocija u sadašnjosti, a odvajanje od njihovog uzroka nastajanja omogućilo je konstruiranje, odnosno povezivanje s novim Drugim. U novog Drugog se tako upisuje "izvor patnje i boli" te je na taj način kreiran kao ugroza kolektivnog tijela (negativno označavanje). Važnu ulogu pritom igra emocija mržnje jer se formira kao obrana od povrede (*ubojstva, otimačine, uhićenja, istrebljenje svih koji ne dišu komunistički...*) spram objekta mržnje (Ahmed 2004: 42) i uglavnom se ne iskazuje eksplicitno, već se različitim jezičnim figurama, ponajprije metonimijom i metaforom, iskazuje implicitno. Metonimijski pomak događa se već u procesu transfera narativa o traumi gdje se "uzrok i izvor povrede" – Drugi koji ugrožava (npr. *UDBA* → *SDP, komunistički egzekutori* → *njihovi biološki nasljednici*) premješta iz prošlosti u sadašnjost kroz novi institucionalni prostor i upisuje, odnosno putem emocija "lijepi" uz različite subjekte, označavajući ih kao različite od "nas", odnosno konstruirajući ih kao Druge (npr. *SDP, različiti politički akteri* i slično), kao neprijatelje koji "nas" ugrožavaju, kao one koji reproduciraju povredu, strah, patnju i bol.

Ahmed (2004: 43–44) ističe kako emocije boli i patnje (*zločini, ubojstva, istrebljenje, uhićenja, nasilje, otimačina...*) proizvedene traumom represije, a koje sudjeluju u konstruiranju Drugoga kao onoga koji ugrožava (kao izvor traume) i povezane su s emocijom mržnje, putem suosjećanja kreiraju povezivanje “nas” – kolektivnog tijela (*hrvatski narod*) koje trpi bol i patnju. Na taj se način, u ovom slučaju, uspostavlja opozicijski (antagonistički) odnos konstrukcije hrvatskog nacionalnog (pozitivnog povezivanja) i jugoslavenskog nadnacionalnog identiteta (UDBA kao metafora Jugoslavije) kao Drugog označenog negativnim vrijednostima (onaj koji ugrožava), isključujući mogućnost njihove (*antihrvatski*), prije uspostavljene, suplementarnosti te se stalnim ponavljanjem (iterativnošću) ta točka sjećanja i povijesti (periodizacija) pokušava kao takva stabilizirati i objektivirati (opredmetiti). Pritom se korelacijskim odnosom putem narativa žrtve povezuje “nas” – kolektivno tijelo – s pozitivnim vrijednostima i osjećajima, prisvajajući ljubav kao pozitivnu emociju koja tako postaje vlasništvo “nas” kao kolektivnog subjekta (Ahmed 2004: 123). Putem dosjea-objekata, povezivanje kolektivnog tijela s pozitivnim (“mi”) ili negativnim (Drugi) vrijednostima u korelacijskom je odnosu spram institucionalnog pozicioniranja dosjea-objekta (u sadašnjosti) u arhivu, koji se putem institucionalnog autoriteta poziva na objektivnost koja je u korelacijskom odnosu spram istine kao pozitivne vrijednosti, odnosno pozicija institucionalnog autoriteta omogućuje mu prisvajanje istine i pozitivne vrijednosti koju ona nosi. Na taj se način ponovo “nas” povezuje s pozitivnom vrijednošću – istinom, pri čemu se esencijalizira odnos “nas” i pozitivne vrijednosti. Fokusirajući se na dosjee kao središnje objekte različitih narativa treba imati na umu da ako je narativnost prisutna u pristupu realnosti, onda je prisutna i moralnost, odnosno moralizirajući impuls (White 1987: 24). Taj moralizirajući impuls najbolje se iščitava upravo iz uspostavljanja relacije “nas” i istine te unutar afektivnog ulaganja iz suosjećanja (empatija) spram objekta (žrtve – mi – hrvatski narod) i subjekta (mi koji volimo i time prisvajamo ljubav) emocija. Upravo tim suosjećanjem s patnjom i boli te ljubavlju spram “nas” koji smo povezani pozitivnom vrijednošću (moralizirajućim impulsom) pokušava se hegemonizirati i homogenizirati identifikacijski proces te esencijalizirati uspostavljenu konstitutivnu normu. S druge strane, takvo povezivanje implicira mržnju prema Drugome, koji je negativno vrijednosno označen, jer se ljubav “treba razumjeti kao preduvjet mržnje” (Ahmed 2004: 50).

Ahmed (2004: 11) naglašava da “kruženje objekta emocija uključuje transformaciju drugih u objekte osjećaja”. Tako kruženje dosjea – kao objekta različitih narativa (narativ o otvorenosti/zatvorenosti arhiva, narativ o nedostupnosti građe, narativ o “očišćenosti”/uništenosti građe) – omogućava i kruženje emocija koje su uz njih “slijepljene”. Vraćajući se u prostor konstrukcije zajedničkih sjećanja/povijesti, revizijom sjećanja/povijesti putem afektivnih ulaganja uspostavljaju se nove konstitutivne norme sjećanja koje počivaju na novim paradigmama isključivanja i artikulacije novog Drugog. Pritom objekt za koji su “zalijepljene” emocije pojačava konstrukciju distinkcije i stvaranje binarne opozicije. Pomičnost i ljepljivost emocija omogućuju da se metonimijskim pomakom generira novi, unutarnji Drugi (nepri-

jatelj) kao objekt osjećaja metaforički mu pridijevajući negativne vrijednosti, onoga prema kome su negativne emocije (mržnja) usmjerene, prisiljavajući ga da utjelovi određeni identitet (Ahmed 2004: 55). Utvrđivanje granica hrvatskog nacionalnog identiteta koji ovakvom artikulacijom pokušava hegemonizirati društveno polje uspostavlja se tako u odnosu s prije uspostavljenim nadnacionalnim identitetom, jugoslavenstvom kao binarnom opozicijom hrvatstvu, pri čemu redukcijom značenja (pražnjenjem označitelja) i metonimijskim pomakom dolazi do preklapanja sadržaja pojmova *komunizam*, *jugoslavenstvo*, *UDBA*, *SKJ/SKH*... (i svih izvedenica) i punjenja negativnim značenjem te isti postaju metafore, identifikacijske oznake Drugog (neprijatelja), odnosno onoga koji odbija artikulaciju novom konstitutivnom normom identiteta (unutarnji neprijatelj) prisilno ga utjelovljujući kao *Jugoslavena*, *komunjaru*, *udbaša*... (opozicija hrvatskom identitetu) što se često čuje u javnom i političkom prostoru. Taj je proces u korelaciji s posthladnoratovskim narativom “delegitimizacije ‘komunističkog iskustva’ koji je ovladao unutar narativa europske povijesti” (Molden 2016: 126), spajajući komunističko i jugoslavensko u istu identifikacijsku oznaku, pojačavajući i esencijalizirajući negativnu vrijednost, a samim tim iznova ga pozicionirajući opozicijski spram pozitivno određenog “hrvatstva”.

Dosjei UDBE, tako, kao objekt različitih narativa (bez obzira na svoj stvarni sadržaj) ponovo su u središtu konstrukcije subjektne pozicije “neprijatelja”, onoga tko ugrožava, onoga tko nanosi patnju i bol “hrvatskom nacionalnom tijelu” (metonimijski pomak od individualnog na kolektivno) te antagoniziranja javnog prostora s jakim afektivnim ulaganjem jer kao objekt, ta građa – dosjei, “slijepljeni” su s narativom o traumi i emocijama, odnosno metafora su boli, patnje, povrede i ugroze. Upravo takvo pozicioniranje objekta-dosjea unutar različitih narativa kao konstrukcijskog elementa subjektne pozicije “neprijatelja” postavlja ujedno dosjee kao objekte u središte strukturiranja različitih ideoloških fantazmi.

Strukturiranje ideološke fantazme

Konstrukcijom (kreiranjem i rekreiranjem) zajedničkih sjećanja i povijesti koji sudjeluju u artikulaciji nacionalnog (kolektivnog) identiteta te emotivnom dimenzijom koja je uključena u proces identifikacije konstruiraju se i različite ideološke fantazme koje strukturiraju realnost. Pritom nije važno je li fantazija utemeljena na istinitosti ili ne, već njezin značaj počiva na tome što je ona nositelj ideologije jer na njoj počiva diskurzivna formacija (Žižek 1993). Ideološkom fantazmom, kao ne-svjesnom iluzijom koja strukturira naš odnos prema realnosti (Žižek 2002: 54–55), pokušavaju se fiksirati identiteti te razriješiti antagonizmi koji su inherentni društvu (Žižek 1993: 210) jer je nemoguće uspostaviti potpuno stanje ekvivalencije unutar društvenog polja (Laclau i Mouffe 1985: 129; Bowman 1994: 143; Žižek 2002: 175) pa tako ideološke fantazme, umjesto razrješavanja, same postaju uzrokom disbalansa, odnosno društvenih antagonizama.

Institucionalno pozicioniranje dosjea-objekta iz prostora “tajnih službi” u prostor arhiva kao institucije ujedno omogućava upisivanje u njih institucionalno-simboličkog značenja i ideološke fantazme koja se oko toga značenja kreira. Tako pozicioniranje dosjea-objekta unutar sigurnosno-obavještajnog sustava s jedne strane metaforički upisuje u njih značenja i fantazmu sveprisutnosti represije i opresije kao izvora i uzroka traume, a s druge strane transferiranje i institucionalno pozicioniranje unutar arhiva upisuje u njih (dosjee-objekt) značenja i fantazmu kreiranu samoreprezentacijskim narativom arhiva. Upisujući u objekt – dosjee simboličko značenje i ideološku fantazmu, koju Hrvatski državni arhiv kroz već spomenuti samoreprezentacijski narativ upisuje u sebe kao čuvara vjerodostojnog i autentičnog nositelja cjelovitog i jedinstvenog sjećanja/povijesti/istine te time i identiteta, čime identitet određuje kao jedan, jedinstven i esencijalan, dosjei kao objekt postaju središnja točka ideološke fantazme “otkrivanja istine” kao pokušaja proživljavanja društvene katarze u cilju postizanja ekvivalencije društvenog polja i homogenizacije zajednice – nacije te razrješavanja antagonizama kojima su ujedno i uzrok.

Vjerujem da će time doći [otvaranjem arhiva Udbinih dosjea, nap. autorice] do prijeko potrebnog suočavanja s istinom, jer je pomirba u još uvijek podijeljenom društvu preduvjet za gradnju budućnosti neopterećene neproduktivnim raspravama. (Petrov u Romić 2017)

Otvaranje arhiva tek je prva pretpostavka suočavanja s prošlašću. Isključivo pravilnim i potpunim utvrđivanjem i vrednovanjem povijesnih činjenica moguće je suzbiti relativizaciju i iskrivljavanje povijesnih činjenica. Jednom kad se sve posloži crno na bijelo, više neće postojati mogućnost da neka politička stranka manipulira javnošću pomoću netočnih podataka, a i naša djeca će povijest učiti onakvom kakva je bila, a ne kako neka od opcija tvrdi. (Petrov u Romić 2017)

Upisivanje fantazme “otkrivanja istine” kojom dostupnost dosjea jamči “pravilno i potpuno utvrđivanje povijesnih činjenica” te će “djeca povijest učiti onakvom kakva je bila, a ne kako neka od opcija tvrdi” pretpostavlja postojanje jedne, jedinstvene kolektivne povijesti/sjećanja (“suočavanje s prošlašću”) te identitet također uspostavlja kao jedan, jedinstven i esencijalan.

No upisivanje simboličkog značenja i kreiranje ideološke fantazme nije jedno-smjerno. Kao što se u dosjee upisuje fantazma koju proizvodi samoreprezentacijski narativ Hrvatskog državnog arhiva (otvaranje/obznanjenje – otkrivanje cjelovite istine/povijesti), tako se u Hrvatski državni arhiv kao instituciju i cjelinu upisuju simbolička značenja i ideološke fantazme u čijem su središtu dosjei kao objekti-produkti jugoslavenskog represivnog sustava, odnosno ideološka fantazma koju su “tajne” službe “upisale” u dosjee. Promjenom institucionalnog okvira objekta – dosjea (“tajne službe” → arhiv) otvorena je, kao što je rečeno, mogućnost transferiranja iz prošlosti u sadašnjost, prostor “vidljivosti” objekta bez obzira na stvarni sadržaj te komunikacijski prostor iskazivanja simboličkog značenja i interpretacije trauma koje dosjei kao objekt nose. Nedostupnost dosjea, bez obzira na razloge, nosi u sebi fantazmatski potencijal koji se putem narativa o zatvorenosti/otvorenosti i očišćenosti

arhiva “prelijeva” na arhiv kao instituciju omogućavajući ne samo transferiranje narativa o traumi i emocija u sadašnjost te njihovo odvajanje od stvarnog izvora i uzroka nego i mogućnost generiranja prisutnosti Drugog (stranog tijela) – neprijatelja (političke stranke, politički akteri, SDP, djeca komunizma, udbaši, interesne skupine) koji reproizvodi povredu u sadašnjem političkom i javnom prostoru i ugrožava “hrvatsko nacionalno tijelo”.

Pristup arhivima – kaže on [dr. sc. Davor Marijan, nap. autorice] – civilizacijska je stečevina logična u svakoj demokratskoj zemlji. Protivljenje pokazuje tko doista nema interesa da se arhivi otvore i tko to želi šupljim poštapalicama spriječiti. Tvrdnje tipa “pustite to, okrenimo se budućnosti” smiješne su. Ne može se graditi budućnost bez raščišćavanja prošlosti. Posao je povjesničara da radi na dokumentima jer je to jedini način da se prošlost rasvijetli. Očito je došlo vrijeme za to. Ne možemo više biti taoci interesnih skupina koje svoje privatne interese prikazuju kao državne i tako onemogućuju suočavanje s prošlošću. (Ivković 2017)

Ideološku fantazmu proizvedenu narativima o zatvorenosti/otvorenosti arhiva, odnosno nedostupnosti građe pojačava narativ o “očišćenosti” građe, odnosno dosjea UDBE. U javni se prostor tako prelila i ideološka fantazma u čijem se središtu nalaze “tajne službe” kao takve, a to je upravo ideološka fantazma sveprisutnosti “tajnih službi”, u ovom slučaju UDBE, u današnjem institucionalnom i javnom prostoru, a samim tim i prisutnosti stalnog izvora i uzroka povrede, odnosno stalne ugroze “nacionalnog tijela”.

Hrvati još uvijek drhte pred zloglasnom Udbom, komunističkom tajnom službom koja je četrdeset i pet godina marljivo skupljala sve moguće podatke o “narodnim neprijateljima”. (Čurić 2009)

Iz dosjea su maknuta imena svih Udbinih operativaca, njihovi potpisi na dokumentima, imena svih Udbinih informatora u zemlji i inozemstvu, nazivi Udbinih organizacijskih jedinica, službeni nazivi pojedinih “metoda i sredstva” pa čak i kratice kojima su se opisivale te metode i sredstva. (Šarac 2016)

Korelacijski odnosi narativa pojačavaju njihove učinke i istovremeno omogućavaju održavanje i stalno kruženje ideoloških fantazmi i na taj način održavaju antagonizaciju društvenog polja. Društveni disbalans, odnosno antagonizmi čiji uzrok čine ideološke fantazme koje strukturiraju realnost u pokušaju fiksiranja jednoznačnog artikuliranja identiteta (razlike spram Drugog), opstaju upravo zbog afektivnog ulaganja, odnosno politizacije emocija u pokušaju stvaranja jednoznačnih i jedinstvenih vrijednosti i normi zajednice.

Problematicni objekt

U procesu rekonstruiranja hrvatskog nacionalnog identiteta započetog raspadom Jugoslavije i uspostavom samostalne hrvatske države, u središtu procesa revizije i

reinterpretacije zajedničkih sjećanja kao temelja zajedničke povijesti i točke pripadanja, odnosno simboličke reprezentacije kojom se stvaraju značenja, našli su se i dosjei UDBe kao objekt različitih narativa koji su antagonizirali društveno polje i pokušaju uspostavljanja jasnih granica sjećanja odnosno identiteta.

Pozicioniranje dosjea-objekta unutar različitih fantazmi, s jedne strane "otkrivanja istine" i homogenizacije zajednice-nacije, s druge strane sveprisutnosti Drugog (UDBA) koji ugrožava, artikulirano je različitim narativima, te se njihovim korelacijskim odnosima pojačava njihova moć što doprinosi njihovom daljnjem kruženju i opstojanju. Tako dosjei bivaju *objektom želje*, a Berlant (2011: 23) naglašava: "Kada govorimo o objektu želje, mi zapravo govorimo o klasteru obećanja koja želimo da netko ili nešto učini za nas i učini mogućim za nas." Pritom dosjei kao objekt postaju ambivalentni jer se s jedne strane nalaze u središtu fantazme da će otvaranje dosjea "razotkriti istinu" i kroz "suočavanje s prošlošću" donijeti "zajedništvo" i homogenizaciju a time i sreću nacije, odnosno postaju objektom želje za ukinućem društvenog disbalansa i dosezanjem "boljeg života", što je fantazija po sebi. U toj ideološkoj fantazmi s pretpostavljenim moralizirajućim impulsom (ljubav spram "nas" u suosjećanju s patnjom i boli te povezanošću s istinom) nalazi se i optimistična vrsta povezivanja posredovana osjećajima jer u sebi sadržava fantaziju sreće zajednice koja bi, u ovom slučaju, kroz razotkrivanje istine trebala biti ostvarena. Istovremeno, isključujući traumatsko individualno (neposredno) iskustvo i sjećanje iz javnog prostora, rekonstruira se sjećanje i konstitutivna norma prošlosti kolektiva putem afektivnog ulaganja. Optimističnu vezu kolektivne sreće i boljeg života (homogenizacije) aktivno onemogućava upravo objekt (dosjei) koji se nalazi u središtu fantazije dostizanja sreće održavajući povezanost objekta i fantazije. Berlant (2011: 1) takvu vrstu povezivanja naziva *okrutnim* (ili *surovim*) *optimizmom*, a objekt *problematičnim objektom*. Fantazija sreće zajednice okrutnim ili surovim optimizmom povezuje i individualnu i kolektivnu razinu. S jedne strane, fantazma dostizanja sreće zajednice povezuje kolektivnu sreću s boljim životom pojedinca. S druge strane, taj isti objekt nalazi se u središtu fantazme kojom se artikulira Drugi među "nama", odnosno neprijatelj te je njegova stalna prisutnost ugroza "hrvatskog nacionalnog tijela". Žižek (1993: 205–206) ističe kako je naša percepcija Drugog (koji krade naš užitak) ideološko izmještanje koje konstruira želju i pretvara je u fascinaciju koja je fantazija (organizacija želje), a koju zapravo čini premještena "percepcija inherentnog društvenog antagonizma". Drugi (negativno određen) tako postaje uzrokom disbalansa, onemogućava homogenizaciju i sreću zajednice te postaje objektom mržnje. Dosjei kao objekt tako sudjeluju u strukturiranju realnosti i pozicioniranju pojedinca unutar društvenog polja istovremeno se nalazeći u središtu artikulacije Drugoga, koji je "strano tijelo", "neprijatelj" unutar "nacionalnog tijela" što sprječava homogenizaciju zajednice i dosezanje sreće te fantazije zajedništva i kolektivne sreće koja će donijeti i bolji život pojedincu.

Strukturirane ideološke fantazme u čijem se središtu nalaze dosjei UDBe kao objekt u korelacijskom su odnosu spram konstruiranja hrvatskog nacionalnog identiteta kao opozicijski uspostavljenog spram nadnacionalnog jugoslavenskog. Dosjei,

predstavljajući metaforu onoga što ugrožava “hrvatsko nacionalno tijelo”, odnosno metaforu jugoslavenskog represivnog sustava, pa i Jugoslavije same, zbog jakog afektivnog ulaganja (emocije ljubavi, mržnje, boli, patnje, straha...) postaju objekt konstitutivne identifikacijske norme povijesti te isključuju mogućnost suplementarnog odnosa identiteta. Različitim se narativima takva artikulacija (reinterpretacija/revizija) pokušava periodizirati i stabilizirati kako bi procesom objektiviranja (opredmećivanja), unazad gledajući, bila ustanovljena kao nedjeljiva i pripadajuća točka povijesti zajednice (Fortier 2000). Na taj bi se način isključila mogućnost uspostavljanja suplementarnog identitetskog nadnacionalnog (jugoslavenskog) i nacionalnog (hrvatskog) odnosa. To se ne bi odnosilo samo na sadašnjost, nego bi se takva identitetska relacija zbog navedenog afektivnog ulaganja reinterpretirala opozicijski (antagonistički) i isključujući u prošlosti (revizija) te se pokušala uspostaviti kao esencijalna konstitutivna norma sjećanja.

No interpretacija i reinterpretacija nisu povezane samo s dijakronijom (prošlost – sadašnjost – budućnost) već i sa sinkronijom, u kojoj stvaraju heterogenost u sadašnjosti. Vraćajući se Rothbergu (2009) i modelu višesmjernog sjećanja, treba imati na umu ono što on naziva “spiralom diskursa sjećanja”, u kojoj se, naglašavajući kompleksnost sjećanja kroz presijecanja, međudjelovanja i preklapanja, otvara njezin kontingentni interakcijski potencijal, ali i stalnu prisutnost ideoloških fantazmi koje kruže javnim i političkim prostorom strukturirajući realnost ali i samu “spiralu diskursa sjećanja”.

LITERATURA

- Ahmed, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotions*. New York: Routledge.
- Altiser, Luj. 2009. *Ideologija i državni ideološki aparati. (Beleške za istraživanje)*. Loznica: Karpos.
- Bellamy, Alex J. 2003. *The Formation of Croatian National Identity. A Centuries-Old Dream?* Manchester, New York: Manchester University Press. <https://doi.org/10.7228/manchester/9780719065026.001.0001>
- Berlant, Lauren. 2011. *Cruel Optimism. Affect in the Present*. Durham: Duke University. <https://doi.org/10.1215/9780822394716>
- Bowman, Glenn. 1994. “A Country of Words’. Conceiving the Palestinian Nation from the Position of Exile”. U *The Making of Political Identities*. Ernesto Laclau, ur. London: Verso, 138–170.
- Boyarin, Daniel i Jonathan Boyarin. 2003. “Diaspora. Generation and the Ground of Jewish Diaspora”. U *Theorizing Diaspora. A Reader*. Jana Evans Braziel i Anita Mannur, ur. Oxford: Wiley-Blackwell, 85–118.
- Brown, Richard Harvey i Beth Davis-Brown. 1998. “The Making of Memory. The Politics of Archives, Libraries and Museums in the Construction of National Consciousness”. *History of the Human Sciences* 11/4: 17–32.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies that Matters. On the Discursive Limits of “Sex”*. New York, London: Routledge.
- Butler, Judith. 2000. *Nevolje s rodom. Feminizam i subverzije identiteta*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Derrida, Jacques. 1995. *Archive Fever. A Freudian Impression*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Fortier, Ane-Marie. 2000. *Migrant Belongings. Memory, Space, Identity*. Oxford: Berg.
- Foucault, Michel. 1994a. *Nadzor i kazna. Radanje zatvora*. Zagreb: Informator, Fakultet političkih znanosti.
- Foucault, Michel. 1994b. *Znanje i moć*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, Filozofski fakultet, Zavod za filozofiju.
- Goldstein, Ivo. 2013. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi liber.
- Hall, Stuart. 2003. “Cultural Identity and Diaspora”. U *Theorizing Diaspora. A Reader*. Jana Evans Braziel i Anita Mannur, ur. Oxford: Wiley-Blackwell, 233–246.
- Hall, Stuart. 2006. “Kome treba identitet?”. U *Politike teorije. Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*. Dean Duda, ur. Zagreb: Disput, 357–374.
- Laclau, Ernesto i Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

- Lemić, Vlatka, ur. 2015. *Iseljenštvo. Vodič kroz fondove i zbirke Hrvatskog državnog arhiva*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Luketić, Katarina. 2013. *Balkan. Od geografije do fantazije*. Zagreb, Mostar: Algoritam.
- Molden, Berthold. 2016. "Resistant Past Versus Mnemonic Hegemony. On the Power Relations of Collective Memory." *Memory Studies* 9/2: 125–142. <https://doi.org/10.1177/1750698015596014>
- Nora, Pierre. 2006. "Između pamćenja i historije. Problematika mjesta". U *Kultura pamćenja i historija*. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, ur. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 21–43.
- Radelić, Zdenko. 2017. "Ozna/Udba. Popisi neprijatelja i njihova kategorizacija (1940-ih i 1950-ih)". *Časopis za suvremenu povijest* 49/1: 59–99. <https://doi.org/10.22586/csp.v49i1.6>
- Pickering, Michael i Emily Keightley. 2012. "Communities of Memory and the Problem of Transmission". *European Journal of Cultural Studies* 16/1: 115–131.
- Rothberg, Michael. 2009. "Introduction. Theorizing Multidirectional Memory in a Transnational Age". U *Multidirectional Memory. Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization*. Michael Rothberg. Stanford: Stanford University Press, 1–29.
- Stavrakakis, Yannis. 2005. "Passions of Identification". U *Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance*. David Howarth i Jacob Torfing, ur. London: Palgrave Macmillan, 68–92.
- Štiks, Igor. 2016. *Državljanin, građanin, stranac, neprijatelj. Jedna povijest Jugoslavije i postjugoslavenskih država*. Zaprješić: Fraktura.
- Voss, Paul J. i Marta L. Werner. 1999. "Toward a Poetics of the Archive. Introduction". *Studies in the Literary Imagination* 32/1: i–viii.
- White, Hayden. 1987. *The Content of Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore, London: Johns Hopkins University Press.
- Žižek, Slavoj. 1993. "Enjoy Your Nation as Yourself". U *Tarrying with the Negative. Kant Hegel and the Critique of Ideology*. Durham: Duke University Press, 201–286. <https://doi.org/10.1215/9780822381822-007>
- Žižek, Slavoj. 2002. *Sublimni objekt ideologije*. Zagreb: Arkzin.

Izvori

- Čurić, Dražen. 2009. "Udbini dosjei. Hrvati se još uvijek boje doznati tko ih je cinkao". *Večernji list online*, 28. studenoga. <https://vecernji.hr/hrvatska/udbini-dosjei-hrvati-se-jos-uvijek-boje-doznati-tko-ih-je-cinkao-57970> (pristup 5. 2. 2017.).
- Direktno.hr. 2016. "Jugofili plasiraju to da je otvaranje arhiva SKH povratak u prošlost". *Direktno.hr online*, 21. kolovoza. http://direktno.hr/en/2014/medijski_partneri/58643/Jugofili-plasiraju-to-da-je-otvaranje-arhiva-SKH-povratak-u-progC5%A1lost.htm (pristup 21. 8. 2016.).
- Ivković, Žarko. 2017. "Već deset godina ne daju mi pristup arhivskoj građi SKH". *Večernji list online*, 8. veljače. <https://www.vecernji.hr/vijesti/vec-deset-godina-ne-daju-mi-pristup-arhivskoj-gradi-skh-1148034> (pristup 5. 2. 2018.).
- Mišćević, Boris. 2015. "RTL Danas u Državnom arhivu kojem su predani dosjei jugoslavenske tajne službe". 10. listopada. <http://www.vijesti.rtl.hr/novosti/hrvatska/1788002/rtl-danas-u-drzavnom-arhivu-kojem-su-predani-dosjei-jugoslavenske-tajne-sluzbe/> (pristup 5. 2. 2017.).
- Romić, Tea. 2017. "Božo Petrov. Objavit ćemo sve komunističke dosjee" (intervju). *Večernji list online*, 4. veljače. <https://www.vecernji.hr/vijesti/otvaramo-svu-drzavnu-i-partijsku-arhivu-do-kraja-90-1147165> (pristup 4. 2. 2017.).
- Šarac, Damir. 2016. "Arhivi su prazni, sve što vrijedi je uništeno". *Slobodna Dalmacija online*, 28. veljače. <https://slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/303766/arhivi-su-prazni-sve-sto-vrijedi-je-unisteno> (pristup 21. 8. 2016.).

UDBA Files as a *Problematic Object* in the (Re)construction of Croatian National Identity

In this paper, an analysis of narratives about the archive and archival material in the public space uncovers the political and ideological layer connected to identity politics present in the archive, which is in opposition to the seemingly neutral position of the archive as an institution. The focus is on the production of emotions through these narratives, which participate in the collective identification process and which antagonize the social field. This paper examines how UDBA files, as objects of different narratives in public and political spaces, participate in (re)constructing Croatian national identity (as a collective body) and in creating constitutive norms of memory and history by producing emotions (pain, suffering, love, hate). Emotions are used to give value to the identification markers of “Yugoslavism” and “Croatism”, thus establishing them as a binary opposition and (re)articulating the Other (the “enemy”) as a “Yugoslav” or a “Commie”. The analysis shows how in this process, various ideological fantasies that structure social reality are also constructed.

Keywords: Croatian national identity, UDBA files, emotions, ideological fantasies, Other